

PORODICA I ŠKOLA – ČINIOCI RELIGIJSKO-EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Nedim Kebo *✉

Sažetak

Porodica je primarno sredstvo socijalizacije. Čovjek u porodici usvaja različita saznanja. Posebno su to odgoj i obrazovanje. Za razliku od porodice, škola je sekundarno sredstvo socijalizacije. Čovjeka, što je u ovom kontekstu nezaobilazno, „prate“ religija i ekologija. Porodica i škola, kao činioци religijsko-ekološkog odgoja i obrazovanja, razvijaju čovjekov sistem vrijednosti, normi, način razmišljanja, odnos prema sebi i odnos prema drugom i drugačijem. U takvim korelacijama postoji i disciplina koja se bavi proučavanjem morala, a to je etika.

Religija je vjerovanje u Nadnaravno i sveto izraženo religijskim običajima, obredima i simbolima o kojima se skrbe religijske organizacije i religijsko vodstvo, i koje sljedbenike date religije opskrbljuju čudorednim definicijama. Ekologija je nauka o životnoj sredini. Nema religije bez ekologije, a nema ekologije bez religije. Tu i egzistiraju različiti pravci, kao što su ekološki socijalizam, zeleni anarhizam, zeleni sindikalizam, sa ekološkog aspekta, a sa aspekta religije postoji i nastavna ili predmetna oblast koja se zove vjeronauka. O porodici i školi kao činioциma religijsko-ekološkog odgoja i obrazovanja veoma malo se govori. Govori se malo iz razloga što se kvalitet u odgoju i obrazovanju zanemaruje i potiskuje, u smislu da je današnja savremena porodica izgrađena na drugačijim sistemima odgoja i obrazovanja, a škola je postala mjesto teorijske nastave gdje se način razmišljanja i postupanja ograničava i slabi.

Imam namjeru da u tematici kojom ću se baviti predstavim na koji način porodica i škola mogu biti činioци religijsko-ekološkog odgoja i obrazovanja i koje bi mjere trebalo poduzeti po pitanju poboljšanja odgoja i obrazovanja. Također se veoma malo pažnje posvećuje i proučavanju religijskih i ekoloških sadržaja, a što će biti navedeno kroz različite religijske autoritete.

Ključne riječi: *porodica, škola, odgoj, obrazovanje, religija, ekologija, etika*

---

* Nastavnički fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru
✉ e-mail: nedim.sociologija@gmail.com

UVOD

Poznato je da se uporedo sa razvojem i postankom svijeta, tj. razvojem biljaka i životinja počeo razvijati i afirmisati čovjek kao biće u tjelesnom i duhovnom obliku. Čovjek se u svom razvoju mijenjao, usavršavao i prilagođavao unutar raznih društava, što se u sociologiji bilježi još od lovačkih, sakupljačkih, hortikulturalnih, pastoralnih, agrarnih pa sve do današnjeg društva koje se određuje kao moderno ili savremeno društvo. Činjenica je da se u tzv. modernom ili savremenom društvu javljaju i egzistiraju mnogi problemi, među kojima se najmanje pažnje posvećuje pitanju životne sredine. Svjedoci smo prirodnih procesa i pojava koje su dovedene u poremećaj svog trajanja i intenziteta, a čiji je krivac, kako su to pokazala dosadašnja istraživanja, bio i sam čovjek. „Samo je čovjek uspio da prirodi utisne svoj pečat po tome što je ne samo presadio biljke i prenio životinje, nego također izmijenio izgled i klimu svog obitavališta“ (Engels, 1950, str. 14).

Sve što prikazuje i odražava čovjekov način života, njegov sistem normi i vrijednosti, a posebno odgoj i obrazovanje potječe od porodice kao osnovne ćelije društva. Ono čemu posebnu pažnju treba posvetiti je odgoj i obrazovanje u porodici, a nešto kasnije i u školi. Neophodno je navesti dva podmodela odgoja i obrazovanja u porodici. Jedan podmodel je religija kao temeljni faktor ili činilac, a drugi podmodel je ekologija. Pojam religija potječe od latinskog glagola relegare – što bi značilo vezati, povezivati. Religija je „vjerovanje u Nadnaravno i sveto izraženo religijskim običajima, obredima i simbolima o kojima se skrbe religijske organizacije i religijsko vodstvo, i koje sljedbenike date religije opskrbljuju čudorednim definicijama“ (Cvitković, 2007, str. 31).

Na drugoj strani koegzistira jedna naučna disciplina o kojoj se veoma puno govori, ali ništa se praktično ne poduzima u oblikovanju i jačanju odgoja i obrazovanja poput religije. Ta disciplina zove se ekologija. „Ekologija proučava odnose između vrsta, te između vrsta i fizičkog okruženja“ (Turner, 2009, str. 475). Pojam ekologija dolazi od grčkih riječi oikos - kuća i logos - nauka. Bitno je istaknuti da ekologije nema bez religije, ali ni religije nema bez ekologije. Religijska literatura je ono što povezuje ova dva pojma, jer ona je spoj Božijeg i prirodnog.

Pored porodice kao osnovnog faktora odgoja i obrazovanja presudnu i značajnu ulogu ima i škola. Škola bi se mogla definisati kao sekundarno sredstvo socijalizacije. Ono što se u porodici započinje i usvaja, to se u školi nastavlja i dodatno prezentira u pogledu odgoja i obrazovanja. O porodici i školi kao činiocima ekološkog i religijskog odgoja i obrazovanja nešto više će se analizirati i objasniti u sljedećem odjeljku.

PORODICA – ČINILAC RELIGIJSKO-EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Za porodicu se može reći da je ona osnovno sredstvo odgoja i obrazovanja. Porodica je „temeljni faktor socijalizacije“ (Andevski i Kundačina, 2004, str. 138). Ovo se pominje iz razloga što se primarna socijalizacija upravo odvija u porodici, a sekundarna u školi, u grupi sa vršnjacima itd. Porodica, kao najintimnija mikrosocijalna sredina, kroz emocionalno doživljavanje ekoloških vrijednosti, čistih rijeka, zelenih travnjaka, svježeg vazduha, ima mogućnosti da utječe na ubijedjenja i stavove svojih članova prema tim vrijednostima. Ona mlađim članovima pruža mogućnost da emocionalno dožive i usvoje odnos prema vrijednostima prirodne, odnosno životne sredine. Čovjekovo ponašanje prema životnoj sredini određeno je složenim odnosom tri grupe činilaca; „psihičkog, socijalnog i sredinskog porijekla“ (Andevski i Kundačina, 2004, str. 131). Pored ova tri faktora, dodao bih i religijski faktor. Kada se govori o psihičkom odnosu čovjeka prema životnoj sredini onda je riječ o stepenu svijesti koji posjeduje. Socijalni odnos prema životnoj sredini je u osnovi kolektivnog djelovanja, a sredinski bi se mogao objasniti u smislu prostora ili okoline u kojoj pojedinac živi i kojom je okružen.

Upravo se na sredinski faktor nadovezuje i religijski faktor, pošto društvo sačinjava jedan prostor i ono je povezano na osnovu religijskog identiteta, a religijski identitet se nastavlja u religijskoj literaturi koja je svedena na minimum, pri čemu se gubi osnovna korelacija priroda-religija-nadnaravno-ljudsko. Ako se vjerovanje temelji na religijskoj literaturi, onda ono mora da preraste u praktično djelovanje i postupanje u smislu zaštite životne sredine. Nema ekologije bez religije, ali nema ni religije bez ekologije. To je način života, zelena slika svijeta u kojoj će se porodica, društvo i religijske organizacije, odnosno vođe dogovoriti kako je na jedan moderan način spas moguć uz kolektivnu povezanost i saradnju kroz jačanje svijesti čovjeka, zdravorazumske svijesti koja će se formirati na osnovu religijskih vrijednosti iznad svega što nanosi štetu čovječanstvu, kao što su: tehnologija, superiornost, iskorištavanje itd.

Kada se ekologija komparirara sa porodicom, onda se zaključuje da ekologija i u vezi sa porodicom daje sadržaje koji se prenose na religiju, tako da se već u porodici može da razvije svijest pojedinca o ekologiji i religiji. To zavisi od starijih članova porodice, jer oni treba da se zalažu za štednju električne energije i vode. To treba da je uobičajno ponašanje djece zasnovano na oponašanju odraslih. Kada se ekologija komparira sa porodicom, onda će se ustanoviti da kao što u religijskoj literaturi postoje kodeksi ili pravila ponašanja, pravila u poštovanju mlađeg prema starijem, tako postoji i briga prema životnoj sredini. Takvo nešto susreće se u konfucijanizmu: „Djeca moraju biti uz roditelje, osobito kad roditelji

ostare. Ljubav prema roditeljima je obveza djece kroz cijeli život“ (Cvitković, 2005, str. 112). U Kur'anu piše: „Čovjeka samo zadužili da roditeljima svojim čini dobro; majka njegova s mukom ga nosi i u mukama ga rađa, nosi ga i doji trideset mjeseci. A kad dospije u muževno doba i kad dostigne četrdeset godina, on rekne: Gospodaru moj, dozvoli mi da Ti budem zahvalan na blagodati koju si darovao meni i roditeljima mojim, i pomoz mi da činim dobra djela kojima ćeš zadovoljan biti, i učini dobrim potomke moje; ja se, zaista, kajem i odan sam Tebi“ (Ahkaf, 504). U Bibliji piše: „Svaki neka poštuje oca i majku, i neka drži moje subote“ (Levitski zakon, 18,5–19,5). Kao što postoji odnos prema porodici u smislu nekih normi i vrijednosti, tako postoji odnos i prema prirodi.

ŠKOLA – ČINILAC RELIGIJSKO-EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Pored porodice, ekologije i religije postoji još jedan pojam koji je presudan u razvoju i oblikovanju čovjekove svijesti, a to je škola. Između škole i porodice postoji sistem identičnih vrijednosti, a to je vjeronauka. Škola može da razvije svijest današnjeg čovjeka tako što će kroz vjeronauku kao predmet saznati i o ekološkim vrijednostima, a na taj način da je etika disciplina koja povezuje ova dva pojma. Tu bi etika mogla da bude centar sastavljen iz dva pravca: religijskog i ekološkog, pa se formira i razvija ekološka i religijska etika. Budući da je etika najjednostavnije rečeno nauka o moralu, ovdje se pod ekološkom i religijskom etikom misli na cjelokupan sistem čovjekovog odnosa prvenstveno prema sebi, ali i prema drugima. Odnos prema prirodi, životnoj sredini bi bila ekološka etika, a odnos koji se temelji na uvažavanju, prihvatanju drugog i drugačijeg bez obzira na religiju, naciju, rasu, jezik bi bila religijska etika. Zavisno od ovih vrsti etika, pitanje je koliko škola može učiniti u oblikovanju svijesti današnjeg djeteta. Škola može učiniti mnogo toga u oblikovanju svijesti današnjeg djeteta, odnosno čovjeka.

Pitanje koje se dodatno postavlja je upravo u tome kako i na koji način se obrazovanje i vaspitanje prenosi i usvaja u školi. Ako je riječ o svakodnevnom usvajanju moralnih vrijednosti i pravila, onda je veća vjerovatnoća da će se to primijeniti u smislu prakse. Jedan aspekt bi sigurno doprinio sve većoj pojavi prakse, a to je aspekt humanizma. Svaki čovjek bi trebao da propovijeda i da gradi otvorenost, humanost, pomoć drugom i drugačijem, saradnju bez obzira na nacionalnu, religijsku, rasnu i bilo koju pripadnost. Humanizam je postojao oduvijek, ali primjenjivan je tako da je geslo glasilo da je čovjek u centru svega. Humanizam je i nešto više o toga. Pitanje koje bi se trebalo postaviti je: Kakav bi humanizam danas trebao biti?

Odgovor je: Humanizam u smislu osjećaja, filantropije, želje za istraživanjem, potrebe pomaganja siromašnima itd. Naročito je obaveza univerziteta, a u ovom slučaju škole „u odgoju mladih generacija da se podstakne kritički duh u razmišljanju, samosvjesnost i autonomnost ličnosti, stvaralački odnos prema radu, poštivanje ličnosti drugog čovjeka i odgovornost prema sopstvenom razvoju i dobrobiti zajednice. Jer, rečeno je, univerzitet ne obrazuje samo stručnjake, nego i svestrane humane ličnosti“ (Tanović, 2005, str. 245). Da pojedinac može razviti u prirodi pozitivan i ozbiljan odnos i da može razviti humanističke postavke dokazuje sljedeći koncept o ljekovitom bilju: „Branjem ljekovitog bilja treba se pomoći starijoj populaciji i svima onima koji nisu sposobni za teške radove. Djeca, prije svega školska, trebaju se upoznati sa ljekovitim biljem iz nekoliko razloga. Prvo, radi senzibiliranja mlade ličnosti za ljubav prema prirodi i biološkoj raznolikosti kao Božijem daru i, drugo, što je lahak posao. Između četiri zida niko neće naučiti kako će u prirodi upoznati npr. kamilicu i razlikovati je od drugih biljaka koje imaju sličnu, složenu glavičastu cvat“ (Takvim, 2013, str. 274). Očigledna nastava u prirodi je najbolja: prenositi će to bilje u svoje i školske bašče, pratiti će njihov život i razvoj, vidjeti će kad i kako cvijeta. Branjem bilja djeca se navikavaju da odlaze u prirodu, na sunce, u šumu što će rezultirati tim da će i ne primjetivši zavoljeti šumu i livade, i prestat će se bojati svega onog što se u prirodi zbiva. Na taj način doći će do saznanja da mogu koristiti porodici i društvu. Ovo dokazuje prethodnu rečenicu o humanizmu. To je ne samo ljubav i odgovornost prema sebi, nego i odgovornost prema drugom i drugačijem, i odgovornost prema životnoj sredini. Nije bitno biti kvalitetan i univerzalan teoretičar. Bitno je biti kvalitetan i univerzalan pokretač pozitivnih promjena u smislu prakse i praktičnih solucija koje bi bile pogodne u ovom smislu za životnu sredinu.

ZAKLJUČAK

Na osnovu prezentiranog teksta može se kazati da je porodica nesumnjivo centar u razvoju i oblikovanju čovjekove spoznaje, tj. odgoja i obrazovanja. Zato se s razlogom kaže da čovjek postupa onako kako se nauči u porodici i time se razvija njegov način razmišljanja i postupanja. Ono što je bitno istaknuti i što je nezaobilazno jeste stepen moralnosti. Time se podjednako bave, kao što je navedeno, religijska i ekološka etika koje bi sigurno mogle da objasne čovjeku kakav odnos treba da gradi ne samo prema sebi, nego prema drugom i drugačijem. Jer, kako je navedeno, odnos prema prirodi, životnoj sredini bi bila ekološka etika, a odnos koji se temelji na uvažavanju, prihvatanju drugog i drugačijeg bez obzira na religiju, naciju, rasu, jezik bi bila religijska etika.

Škola može učiniti dosta po pitanju odgoja i obrazovanja. U osnovnim i srednjim školama postoji predmet koji se zove vjeronauka. Vjeronauka se bavi socijalnim,

klasnim, ekonomskim i ostalim pitanjima, što je slučaj i u ekologiji, gdje egzistiraju mnogi pravci poput ekološkog socijalizma, zelenog anarhizma, zelenog sindikalizma itd. Racionalno je da bi ekologija trebala biti uvedena kao nastavni predmet, jer bi sa vjeronaukom uspješno odgajala i obrazovala školske generacije koje bi imale višedimenzionalne i humanističke poglede na svijet. Treba raditi na tome da se prevaziđe čovjekov antropocentrizam i egoizam i, po mom mišljenju, potrebno je da se razvije jedan vid religijske i ekološke komunikacije.

Religijska komunikacija bi se ogledala u zajedničkom rješavanju problema. Eko-komunikaciju treba shvatiti kao mogućnost ličnog razvoja, razumijevanja i doživljavanja sebe i drugih. Porodica i škola kao činioci religijsko-ekološkog odgoja i obrazovanja mogu učiniti dosta toga, bar po pitanju poboljšanja i razvoja pojedinca. To se može objasniti u četiri postavke.

Prvo, komunikacija je potrebna u porodici. To bi trebala da bude komunikacija demokratskog i višesmjernog tipa koja može da uputi pojedinca na optimističniji i racionalniji način razmišljanja. Drugo, čovjek u porodici stječe sistem normi i vrijednosti koje dalje nastavlja da razvija i prilagođava u školi. Treće, potrebno je da se u porodici usvajaju znanja i vještine iz religije i ekologije kao dva podmodela koja bi kasnije povezivanjem omogućila čovjeku da vodi računa o svom ognjištu, o prirodnoj slici na kojoj egzistira, tj. zemlji, što bi značilo da se pojedinac od malih nogu uči od odraslih, po religijskom i ekološkom svjetonazoru, jer stariji utječu na mlađe i, četvrto, potrebno je da u školi postoje planovi kreativnog i praktičnog tipa koji bi podstakli pojedinca na stjecanje i usvajanje znanja na jedan zanimljiv i lakši način.

LITERATURA

- Andevski, M. i Kundačina, M. (2004). *Ekološko obrazovanje*. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu.
- Cvitković, I. (2005). *Religije savremenog svijeta*. Sarajevo: DES.
- Cvitković, I. (2007). *Sociologija religije*. Sarajevo: DES.
- Engels, F. (1950). *Dijalektika prirode*. Beograd: Kultura.
- Tanović, A. (2005). *U zbilji vremena — humanistički pogledi*. Sarajevo: Internacionalna liga humanista.
- Turner, Dž. (2009). *Sociologija*. Novi Sad/Beograd: Centar za Demokratiju.
- Dedić, I. (2013). Ljekovito bilje—naše zeleno zlato. *Takvim za 2013*, str. 273–282.
- Kur'an, Biblija.

THE FAMILY AND SCHOOL – FACTORS OF RELIGIOUS-ENVIRONMENTAL UPBRINGING AND EDUCATION

Abstract

Family is the primary agent of socialization. A person in the family adopts different findings, especially education and upbringing. Unlike the family school is a secondary agent of socialization. A human, which in this context is inevitable, followed by religion and ecology. Family and school, as factors of religious-environmental education and upbringing, develop the human system of values, norms, ways of thinking, attitudes toward themselves and attitude towards others and the other. In such correlation exists a discipline that deals with the study of morality, and that is ethics.

Religion is the belief in the supernatural and sacred expression of religious customs, rituals and symbols that are cared for by religious organizations and religious leadership, and that the followers of religions supply with moral definitions. Ecology is the study of the environment. There is no religion without ecology, and no ecology without religion. Different directions such as ecological socialism, green anarchism, green syndicalism exist from the ecological point of view, and in terms of religion, there is also a teaching or subject area which is called religious education. Very little is being said about family and school as factors of religious-environmental upbringing. The main reason is that the quality in education is ignored and suppressed in the sense that today's contemporary family is built on different systems of upbringing and education, and the school has become a place of lectures where the way of thinking and acting is limited and weak.

I have an intention, in subject with which I will deal to present how family and school can be factors of religious-environmental upbringing and education and what measures should be taken in terms of better education. Also, very little attention is paid to the study of religious and ecological issues, and what will be referred through different religious authorities.

Key words: *family, school, upbringing, education, religion, ecology, ethics*

